

HARAGVÓ VIZEK

(RÉSZLETEK A REGÉNYBŐL*)

A szél valahonnan harangkongást hozott, szagatott, ijedt üzenet volt, valami nagy veszedelemről. Fölerősödött, megszakadt, ahogy a vihar kavargó ereje sodorta. Egy oldalra ütött a harangnyelv, mert nem zúgott az érc, csak mint a kalapács verése csattogott.

„Nagy romlás lehet...” – nézett bele a gyorsan szálló sötétbe Kenéz Mihály volt révész, kirekedt halász, a Kenderérfok magányos tanyájának egyedüllakója. Szemével kereste a fellobbant tüzet, szélvész eszszakák legnagyobb pusztítását náddal borított házfedelek falvaiban. Csontkaparó hideg volt. A feltámadt idővel meg egyenesen dermesztő.

Vert a harang, mindig a félfoldalára, és növekedett a nyugtalanság az öregben, mert jó a csend, különösen nehéz időkben; megnyugvás a messze, ha sűrű zaklatás éri az élő, de bajban egyedül... Összeborzongott. A ványadozó bőrbekecs felfeslett hézagai közé bújt a hideg. Két kezét is kékre-vörösre marta. A tanyakörnyék szokatlan népes lett egyik pillanatról a másikra. Előbb a mezei apróságok csapata zörgette meg a száraz bokrokat, s a kint telelő tengeriszár sorsát, majd vágatni kezdtek a télibundás őzek és a zörgés zaja betöltötte az egész tájat. A mindig óvatos gyenge vadak törtek rendezetlenül az ismeretlen felé, olykor még egy-egy rekedt, ijedt bőgés is kiszakadt a torkukból.

A nagyidőket megélt emberben feltámadt a félelem. És a természet már meleghez, fényhez szokott emberében mégis megszólalt az ösztön, és elkiáltotta magát, de csak önmagának: Árvíz! Jön a víz. Mi lesz velem?!

A gondolatkévék pörögni kezdtek odabent: beszéltek, hírelték a népek, de aki hangosabban mondta, elhallgatatták. Micsoda világ! Hát nem kellett volna készülni? Péter fiam, te jó helyen vagy a kaszárnnyában, ott együtt van az ember... Erzsikeket nem érheti, messze esnek a víztől... A temetődombokat meg elkerüli az ár, jó most neked, Anus... De a falu, a népek...

A sötétből kivillanó szembogarak cikázása szakította félbe a vibráló számadást. Már a rókák, a ragadozók rohantak, s akkor szűkülve-vonyítva, a tanyát megkerülve előtte futott el, a vadak nyomán, az öreg Sajó, s meg nem állította a hívó kiáltás, amit a szélvész vitt

utána: Sajó! Sajó!... Mint a jajszó veszett a kietlenségbe az utolsó emberi kiáltás itt, a pusztán, a vihar meghullámoztatta, a már feketén sejlő erdő visszacsapta, és még egyszer hallatszott a visszhang: Sajó! Sajó! Az oktan eb már nem is látszott. Távol és sötét betakarta örökre.

Zúgni kezdett az egész táj, a teljes földfelszín. Leírhatatlan hanggal jött a mezőnek kiszakadt víz, víztömeg, tenger ár: túrta és tolta maga előtt a jeget, törte a megszilajult folyam a táblákat, morzsolta az aprókat az erő, és kísérteties hangon csörgött az egész határ.

(...)

Menteni! – ütött gondolatába a cselekvés felszólítása, és szaladt a ház felé, amelynek még csak az alját fogta körbe az előtérés.

Most mondanak jóéjszakát egymásnak megint az emberek. Mennek haza a tanyázgatásból, ahol nem járt a vesze-

* Fábíán Gyula: Haragvó vizek. Regény. Szabad Föld Lap- és Könyvkiadó Rt., Budapest, 1999. 192 p.

delem. Lepihennek. Reggelre megint pirkad egy kicsit a föld, lehet kezdeni. Kerti veteményezés, gyümölcsfák körbeásása, vagy az őszi maradt szántatlanba kell ekét akasztani. Gép után akár hármasekét. Az bírja. Lehet, hogy köhögött kicsit a motort, de azért viszi. Mikor először látott gépet dolgozni, elcsodálkozott. Zsírosan-feketén borultak rendre a barázdái, jó mélyre fogatott a gépész, de a föld tele volt erővel, a háta a hantja, ami felül került, olyan ágya lett a mának, még egyszer annyit bírt teremni. Ez a jövő – mondogatják. Ezt el is hiszem. Nem kis gyenge tehénkének karistolgatják a táblát, mert csak egy tenyérnyit tudnak felhasogatni. Ökör-igával, mondjuk, két tenyérnyit egy vassal. Az igazik a gépek. Gózeke. Az volt az uradalmi világ. Traktor, ez lesz a mostani. Csak akkor cokirongyos cseléd voltál, most hallgass paraszt!

Nem tudnak itt az okosabbak felébredni? A megbántott nép nem embere egy kormánynak sem. Akit fúrton-fúrtnak nyomnak lefelé, annak nincs kedve dolgozni még magának se, parancsra, ostonra még a jószág is megunja, beledöglök. Mit képzelnek az agyonpírogatók. Hogy egy nép, akire már a jót is elfelejtik ráakasztani, meddig hagyja magát taposni?

Kicsik vagyunk, kevés szám, és azt is elporciózzák. Ilyen párt, olyan párt, csak azt vesszük észre, nincs már ez sem, az sem. Addig kellett a sokféle húzás, míg egy csapat megrostálja a többi. Szájasát, okosát börtönbe hajtották, mindjárt megjuházott a sereg. Hát ez volt, így volt. De ezután is így kell menjen minden?

(...)

Hát majd ha lesz, aki ezt a szegény népet kiegyengeti, kiigazgatja száz bajából, azt meg is áldhatja. Majd ha már nem suhog a korbács, nem sért a szó, nem lesz annyi előállítgatás még azért is, hogy ferdén nézett valaki a fekete autó után, és ha majd egy csepp kis nyugvás is elárad, hallik valami ember-séges biztatás – hiszen ez hiányzik legjobban –, kimondom azt is, ha egy elveszett jószágért elindulnak keresni jó szívből, nemcsak azért, hogy kiírást csináljanak belőle a többiek, ha majd nem verejték mossa az ember hátát, vagy nem a hideg borzongása rántja össze egész teste bőrét az ilyen magamfajtanak, mihelyt hivatalos helyen kell megjelenni, akkor más lesz a világ.

Mikor lesz az?!

Sohanapján. Nem kedvez most, csak a szóforgatónak, aki jól meg tudja csűrni-csavarni és nem baj, akármilyen rongy volt, hamis szavával új becsületet szerez. Huncutul játszik a mérleg, baj van a nyelvével.

Te még senkit nem adtál fel? Hogy gondolod, így is jó lesz?

Igen, így múltunk el.

Fagy az idő. Reggelre bebőrödik a vizek teteje, még talán egybe is áll a jég. Aztán megint felenged, mert a tavaszt már nem lehet megkötni. Fordul egyet a tél, alulról hömpölyögni

kezd a meleg, és úgy elmegy a jég, mintha itt sem lett volna. Azt meg lassan csak elfelejtik a népek, hogy eggyel többen voltunk, mikor még kiszakadt a gát. Különbö is, minden nappal fogynak és szaporodnak a földön. Már az emberiség. Egyiket elviszi a nyavalya, másikat a baj. Egyiket elkívánja a kora, másikat meghozza az öröm, vagy talán rárakja még egy gondnak, az úgysem lehet másképp változatlanágába. Mert miből van legtöbb a világon? Szegényből. De ezt már gondoltam is egyszer. Hiába, így tartja a szó-lás-mondás is. És milyen igaz!

Megint nehezemre esik az ülés ezen a lejtős ágon. Megszorul az ember féloldala. De ha más nincs, akkor így jó.

Még olyan nagy, szótt vászonbakóval az oldalunkon járunk valamikor iskolába. Az övén volt két széles piros csík is. Úgy díszítette bele édesanyja a szövőszéken. „Osztováta, vetelő, készül a vászonkendő” – hajtogatták télen, mikor csatogott, lebbent, billent az anyja keze-lába nyomán is a gép. Ő nevezte el gépnek. Amiben ennyi szerkezet működik, az már gép. Csak nem vasból volt. Fából. A szegényeknek nincs gyára, hogy vasat csináljanak – igaz, erdeje sincs –, de mikor vágásra kerül a sor, szükség van a keze erejére. Akkoriban megkérdezte tőle a tanító bácsi: mit álmodtál életedben legszébbet, Miska?

Egyszer király voltam.

Nevetett rajtam az egész terem. Úgy elszégyelltem magam.

Ne, falka, ne! – rezzentett rájuk a tanító. Aztán igazi kíváncsisággal kérdezte meg: és mit csináltál, mikor király voltál, kisfiam? Ő nekibátorodott és elmondta: Hát először is, magyar király voltam, tanító bácsi. De régen, nagyon régen, mert mindjárt Mátyás király után jöttem én. Mindenkinek megkegyelmeztem, hogy ne legyenek többet rossz emberek, még azok sem, akik addig azok voltak. Mindenkinek részt adtam kertből, földből, erdőből, csak a nagy folyóvíz maradt egyben, ami végigfolyt az országon. Elrendeltem, hogy ne legyen pénz, mert úgysincs belőle elég, pedig meg lehet nélküle élni. És levélben küldtem szét, hogy senki a kalapját ne tegye le a küszöbömre, aki énhozzám belép.

Mire elmondtam ezeket, már nem nevetett senki. A tanító bácsi megfogta a vállamat, és azt mondta: Derék ember vagy, Kenéz Miska, nagyot nőjél.

Hát megnőni megnöttem, ha nem is olyan nagyra. Hogy király nem lettem, az is biztos. De amit akkor végigálmodtam, az sem teljesedett be. Pedig király sincs már, csak emberek vagyunk. A pénz úr maradt, a kalapot meg ma is úgy rakja az ember, félve, a küszöbre, mint régen, nehogy abból is új baj támadjon. Osztas sem úgy lett, ahogy vártuk. Pedig szegénységemben csak annyit áhítottam meg, amennyi mindenkinek kellene. Hát még álmodni is fél a szegény ember fia? Nem kértem, nem bírtam sem nagyobb országot, sem fényesebb hatalmat, osztani akartam, ami megvan, azt. Az összes kívánsága

szerint. Mert hiába, az él a népben: egyszer a sajátomon belül legyek gazda. Nem uradalomnyi a kívánság, ezt úgy mondták a szegények, annyit csak, csupán annyit, amennyit a szétszadkozott apró báránnyelű árnyéka betakar. Azt könnyen ki lehet lépni, erre is, arra is.

(...)

Ez maradt, ennyi. A maga részére. És attól a világ tovább forog, és ő majd nem tartozik többet bele, se a kerengésekbe, se a hullámozásokba, vele még csak egy kicsiny darab sem hull ki a nagy alkotmányból, meg se billen, nem is dőccen, még a régen hitt csillag sem hull le az égről. Csak vége lesz.

Ilyenkor este megkövászolnak az asszonyok, ha kenyérsütés ideje van. Hajnalra szépen megkél a morzsókával készített kovász s lehet dagasztani. Aztán még egyszer kél a tészta, már az egész tele teknőben, megkezdődik a fűtés, jön a szaggatás. Vetés előtt még ugyan egyet pihen, és amikor erősen szikrázik a pernye után a megkapart kemencealja, vetőlapátra boríthatják a kenyértésztát. Két, két és egynegyedóra – ennyi a sütés. Mikor milyen nagy a kenyér. Máskor disznóvágáskor úgy alkalmazták a sütést, hogy friss kolbász maradjon, kis cipókba való. A kiszaggatott kis kenyereket felhasították, behelyezték a vágás kolbászt, ráhajtották a takaró tésztát és lehetett sütni. Olyan íze nincs ennivalónak, mint annak volt. Cipóba sült kolbász. Most, hogy rá gondolt, szinte szájában érzi. Kenyéríz, meleg kemence, hajnali zsíros lángosok.

Bolti kenyér, arra kell berendezkedni. Csak nem azzal kínlódik majd a holnapi falu, hogy minden asszony maga süti a kenyeret. Majd eljön, hogy nehezebben várják a friss kenyeret az üzletben a népek, mint amit maguk gyúrtak.

Eljött. Előbb ugyan a búza ment el a padlásról, meg a hombárbból, cigány takarította fel az utóját. És csakugyan, örült a nép, ha kapott abból a ragacsból, amit valahonnan városból küldtek. Hőj, de igazi örömek!

(...)

Lekvár-világ. A német is azzal etetett bennünket, a bele mindenségit! Meg is buktunk. De most mást kezdtünk, jobbat. Előbb a semmivel kell egyenlők legyünk? Mindenki az éhkoppról induljon, egy szál rongyban, egyforma lábbeliben? Ki érti ezt?

Nem baj, nem sokáig kell majd értetlekedni. Csak ne ilyen szomorú éjszaka, kilátástalan reggel elé nézne az ember!

Miért? Jobb lenne börtönszalmán raboskodva? Szinte csak erről fondorkodni? Eddig szabad ember maradtam. Csapkodták pedig körülöttem az ajtót. A tömlöcnél ez is jobb.

(...)

Enni kéne. Szíjas-morzsa a kenyér. Fogaiban alig van erő, hogy megaprózza. Szájából kifogyott a nedvesség, hogy lecsúszta. Csak a gyomor kiabál. Jó lenne nagyobb türelemmel lenni. Vagy ő az úr? Hát sokszor ilyen is volt. „Ha beszél,

száj hallgat.” Akkor beszéljünk. A penge elfogja még a kenyér haját, nem fújta ki csontszárazra a szél. De nagyon Úrvacsorásan kell birkózni vele, mert sehogysem akar lemenni. Egy nyelet szilvalé majd utat egyenget neki.

(...)

„Édesapám, maga sohasem félt?” – kérdezte tőle a kis Péter.

Nincs már, fiam, mitől, mondtam neki, hogy visszakeveredtem a nagy bajból. És lám, mégis megtanulta megint, hogy a késő esti zörgetők, kapurugdosók, bőrkabátosok, fekete autók rosszabbak lettek, mint a vak aknák. Amelyiket sírni-vonítani hallotta az ember maga fölött, az túlment rajta. Aki őt eltárlalta volna, annak a hangját nem ismerhette volna meg soha.

A gyerek szorongatta kezét, mikor a nagy parton haladtak haza a sötétben. Ő meg magyarázta, hogy neki jóembere az éjszaka, komája a hajnal, testvére a világos és jó barátja az este. Mindig otthon jár az időben. A nap is csak pirkadatkor és hunyáskor parolázik az emberrel, a hold, az, amikor feljön, már komázik, a csillagok, ha fénylenek, biztatnak – csak ne lennének olyan messze, mert némelyik a kis, vaksi szemével éppen csak hunyorgat néha, így alig ismeri. Jóba kell lenni a fákkal, növényekkel, meg a bokrokkal is. A nagy kaszálók olyanok, mint a búcsúba vendéget váró jó nénémasszonyok, a rétek tavasszal, virágosan, első kaszálás előtt, mint a táncos kedvű lányok. Csalogatják az embert: ugyan hemperedjen már bele, ne csak az illatába bóduljon. De neki a parti erdők mégis a legkedvesebbek, estefelé. A jó meleg elül bennük, a víz mindig szól hozzájuk, az éjszakai alvást készítő madár meg elsőhajt egy-egy verset, füttyben-éneken. Különb is ilyen erdőkben benne tanyáz a csend, oda vet ágyat magának a békesség.

Gyerek szeretne lenni. Számokat kirakni a templomban. Eszébe jutott a 69-ik zsoltár. Kirakni római számokkal kellett. Egy L, egy X, egy I, majd egy X. Miért is jutott eszébe? Megvan! Soha máskor, ha nem most.

*Úristen, segíts és tarts meg engem,
Mert a vizek szinte lelkeimig érnek.
Közepén vagyok a sáros mélységnek,
Melyben csaknem elsüllyed én fejem.
Az árvizek összeütnek rajtam,
A kiáltás miatt torkom elreked.
Én szemeimben megfogyatkoztam,
Midőn várom a te segedelmedet.*

Árvíz idején való zsoltár, valamikor, már az évszámot meg nem mondaná, mikor rakatta ki vele Szabó nagytiszteletű bácsi. És a népek énekelték, mert félték a víztől. Hogy eszébe jut minden az embernek. De jó volna a templomi hűvösség! Mert akkor nyárba érkezett az áradat.

Ezt a tanyát, benne az egyedülvalóságot, sohasem szerette. Róla ugyan mondták, hallgatag ez is, akár a többi vízi ember. Mert azok olyan hallgatósak. Igaz, ha halászott az ember, nem ütött zajt maga körül. De azért hétszámra szó nélkül meglenni, bizony komisz élet. Erre senkinek nincs nagyon járója. Legeltetni messze van, a gyenge földeket elhagyogatták az emberek. A dűlőutakat is felveri a gyepe. Milyen jól mondja az emberi beszéd: számkivetett. Nem száműzött, mert oda csapattal küldik az arra való népet, de a kivetett, az olyan magában való. Mint ő most itt, a diófán. Mert hogy a ház is elomlott alatta.

Most vidrának volna jó lenni. Vastag, tömött szőréről úgy pereg le a vízszem, mintha zsírozóval kenégetnék. Hogy tud az cikázni, még a folyóvízben is! Csak télen jár rá a nehéz világ, mikor jég alatt kell keresni a kosztot. Már olyan óvatos jószágot! A füle jobb, mint a mezei vadaké. A mozgása, mint a fürjeké: itt volt, ott nincs.

Megvéhédte rókarapsicok nagy dicsősége volt, egyetlen vidra-gerezna. Varsában persze sokszor fennakadt őkelme. Ha jó erős volt a fonás, se szétrúgni, se szétrágni nem bírta, odafűlt. A halász nem örült neki. Féltében, kínjában szétmargolta a halakat és nagyon megrongálta a fonást. Olyankor csak úgy forrt a víz alul, amíg el nem fogyott a szusz. Kegyetlen lehet így fogásba kerülni. Egy pár perc az egész, de a menekülés lázas ideje örök idővel felért szegény párának. Mert törben a róka, vagy a görény, inkább féllábát odahagyja a szabadulásért. Mert még sántán is élet az élet, de a biztos halálban vergődni, mikor az életterület éppen a víz, a minden, és az végez vele, ez az irgalmatlanság. Persze, élet, egyikkel így, másikkal úgy bánik el. Élet. Víz. Nekem is kenyéradóm volt. Hát akkor mi lenne jobb? Odalent gyorsan, vagy idefent lassan-biztosan, hogy még idő is maradjon a kétségbeesésre? Nem! Míg él, marad!

Harangoznának? Hol? Vagy csak képzelődik? De ez harang. Ilyen későn? Vagy új veszedelem tört? Az nem lehet. Hol törne már, mikor mindent elperelhetett magának az ár, ameddig sík a határ. Vagy ez csak olyan magamnak szóló harang? A hívogató? Úgy tűnik, eljött az ideje. Hogy váratlanul? Hiszen előtte ülünk mindig, attól kezdve, hogy először nézünk gyerekszemmel a bukó napba és elcsodálkozunk nagyon, meg megszomorodunk, hiszen meghalt nagyapánk.

Egyik így szól: nagy időt élt. Másik azt mondja: ráfért volna egy kis jó. Csak annyit vet ismét valaki: élhetett volna még szegény. A kétségbeesett, beteges öregek úgy ítélik: jól járt, nem szenvedett tovább, ő már megszabadult, megboldogult.

És minden kisgyerek, mint ő is akkor, nagyon elcsodálkozott: hát csakugyan meg is halnak az emberek? Legfeltűnőbb mégis az embernek, mikor saját magának kell elmélázni rajta, ezt már magad meg nem változtathatod. Azt is beszélnek, hogy aki nagyon akar élni, annak még a nagybetegsége is megfordul.

Hát ő? Ő nem akar megmaradni? Elég lett volna?

Na, most megint lenne min emésztődni. Kár volna. De mi az?! Furcsa. Tán az itallal lopakodott elő a felejtésből, a régből a nóta? Annak is csak a vége, az utolja:

*Búcsúztatója is az volt,
Jól járt szegény, hogy már meghótt,
Hiszen világegyetében szegény volt.*

A családé volt. Nagyapjától tanulta. Milyen régen volt, milyen nagyon messze van.

Hej, mert jól járt szegény, hogy már meghótt... A nagy sóhajást a kiöntésen messze vitte a víz. Meg- is megcsuklott a hangja s aztán mint aki álomba merül, újra ismétlődött, míg el nem nyomta a gyöngye hangokat a leszakadt álom és a nagy ködökkel előkavargó sötét.